

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Ονόματα: Russell και Kripke

I. Η άποψη του Russell για τα ονόματα:

Όταν ο Russell μιλούσε για ονόματα, χρησιμοποιούσε δύο έννοιες: μιλούσε για λογικά ονόματα και για συνήθη ονόματα. (Με τη λέξη «ονόματα» εννοεί άλλοτε τα μεν και άλλοτε τα δε.) Μια έκφραση είναι λογικό όνομα εάν είναι απλό σύμβολο (δηλαδή τα μέρη της δεν έχουν γλωσσική σημασία) και «αναφέρεται άμεσα σε κάτι» (δηλ. ο ρόλος της στη γλώσσα συνίσταται απλώς στο ότι αναφέρεται σε κάποιο συγκεκριμένο πράγμα).

Ο Russell επιχειρηματολόγησε ότι τα συνήθη ονόματα, μολονότι κατά κανόνα είναι απλά σύμβολα, δεν είναι λογικά ονόματα, αλλά συντομογραφίες οριστικών περιγραφών. (Οι οριστ. περιγραφές δεν αναφέρονται άμεσα σε κάτι. Αν αναφέρονταν άμεσα σε κάτι, τότε οποιοσδήποτε οριστ. περιγραφές με την ίδια αναφορά θα είχαν τον ίδιο ρόλο στη γλώσσα κι επομένως θα ήταν συνώνυμες.) Επίσης έλεγε ότι τα συνήθη ονόματα είναι μεταμφιεσμένες οριστ. περιγραφές. Δυσκολευόταν να βρει παραδείγματα λογικών ονομάτων.

Τι εννοούσε όταν έλεγε ότι τα συνήθη ονόματα είναι συντομογραφίες οριστ. περιγραφών; Οπωσδήποτε πίστευε ότι μπορεί το ίδιο όνομα να συντομογραφεί διαφορετικές περιγραφές σε διαφορετικές περιπτώσεις. Νομίζω ότι η ορθή ερμηνεία του Russell είναι η εξής: κατ' αυτόν, όποτε ένας ομιλητής χρησιμοποιεί στο λόγο του κάποιο όνομα, η σκέψη που έχει στο νου του θα μπορούσε να εκφραστεί πιο διεξοδικά χρησιμοποιώντας μια οριστ. περιγραφή, αλλά πάντως το κοινό στοιχείο των περιπτώσεων στις οποίες το όνομα χρησιμοποιείται σωστά είναι η αναφορά και όχι κάποια περιγραφή. Όμως συχνά ο Russell ερμηνεύεται αλλιώς: θεωρείται ότι, κατ' αυτόν, ένα σύννηθες όνομα έχει στην κοινή γλώσσα (π.χ. τα ελληνικά) τη σημασία κάποιας οριστ. περιγραφής — ή τις σημασίες περισσότερων οριστ. περιγραφών, οπότε το όνομα είναι πολύσημο (έχει πολλές σημασίες στην ίδια γλώσσα). Σύμφωνα με την πρώτη ερμηνεία, η θέση του Russell αφορά το τι εννοεί ένας ομιλητής όταν χρησιμοποιεί κάποιο όνομα. Σύμφωνα με τη δεύτερη ερμηνεία, η θέση του Russell αφορά το τι σημαίνει ένα όνομα σύμφωνα με τις συμβάσεις της ελληνικής (ή άλλης) γλώσσας. Ο Kripke π.χ. ερμηνεύει το Russell με το δεύτερο τρόπο.

II. Δύο επιχειρήματα με τα οποία υποστηρίζει ο Russell την άποψη ότι τα συνήθη ονόματα είναι συντομογραφίες οριστ. περιγραφών:

(α) Αν το «α» είναι λογικό όνομα, τότε οι προτάσεις

(1) Το α δεν υπάρχει

(2) Το α υπάρχει

στερούνται σημασίας. Όμως, αν πάρουμε π.χ. το όνομα «Όμηρος», οι προτάσεις «Ο Όμηρος δεν υπήρξε» και «Ο Όμηρος υπήρξε» έχουν σημασία. Συνεπώς, το «Όμηρος» δεν είναι λογικό όνομα, άρα είναι συντομογραφία οριστ. περιγραφής.

Το επιχείρημα αυτό χρειάζεται κάποια ερμηνεία για να γίνει κατανοητό. Νομίζω ότι ο Russell εννοεί περίπου τα εξής. Αν ο ρόλος του «α» στη γλώσσα συνίσταται στο ότι αναφέρεται σε κάποιο συγκεκριμένο πράγμα, τότε ο ρόλος του στη γλώσσα εγγυάται ότι όντως το όνομα αναφέρεται σε κάτι. Με άλλα λόγια, ο ρόλος του «α» στην γλώσσα εγγυάται ότι το α υπάρχει (όχι κατ' ανάγκη στο παρόν). Αλλά, τότε, η μεν (1) είναι ένα είδος αντίφασης ή παραλογισμού, η δε (2) ένα είδος ταυτολογίας. Για μίαν αντίφαση

μπορούμε να πούμε ότι δεν βγάζει νόημα· και μια ταυτολογία είναι, κατά κάποιο τρόπο, κενή περιεχομένου (ακριβέστερα, η πληροφορία την οποία εκφράζει έχει μηδαμινή αξία ως πληροφορία). Όμως οι αντίστοιχες προτάσεις με συνήθη ονόματα δεν είναι ούτε αντιφάσεις ούτε ταυτολογίες.

Αξίζει να σημειωθεί πως ο Russell έβλεπε μόνο δύο δυνατότητες για ένα σύνηθες όνομα: θα είναι λογικό όνομα ή θα είναι συντομογραφία οριστ. περιγραφής.

(β) Όταν ξέρουμε κάποιο πρόσωπο ή αντικείμενο, το ξέρουμε από γνωριμία (by acquaintance) ή από περιγραφή (by description). Το ξέρουμε από γνωριμία αν το ξέρουμε βάσει μιας «άμεσης γνωστικής σχέσης»: το ξέρουμε από περιγραφή αν αυτό είναι το F (για κάποια περιγραφή «το F») και ξέρουμε ότι υπάρχει κάτι που είναι το F. Τα ιστορικά πρόσωπα τα ξέρουμε από περιγραφή κι όχι από γνωριμία· άρα τα ονόματά τους τα χρησιμοποιούμε ως συντομογραφίες οριστ. περιγραφών κι όχι ως λογικά ονόματα. Αλλά και τα πρόσωπα που έχουμε συναντήσει και τα μέρη όπου έχουμε πάει τα ξέρουμε από περιγραφή κι όχι γνωριμία, επειδή ανάμεσα σε μας και σε αυτά μεσολαβούν τα δεδομένα των αισθήσεων (sense-data, αισθητηριακές παραστάσεις). Π.χ. την Αθήνα την ξέρω από περιγραφή, επειδή είναι η πόλη που αντιστοιχεί στις τάδε και τάδε αισθητηριακές μου παραστάσεις και ξέρω ότι υπάρχει κάτι που είναι η πόλη που αντιστοιχεί στις τάδε και τάδε αισθητηριακές παραστάσεις. Άρα ακόμα και το όνομα «Αθήνα» το χρησιμοποιώ ως συντομογραφία οριστ. περιγραφής.

Πώς σας φαίνεται αυτό το επιχείρημα;

III. Η άποψη ότι τα ονόματα (δηλ. τα συνήθη ονόματα) είναι συνώνυμα με οριστ. περιγραφές (ότι δηλ. κάθε όνομα έχει, στην κοινή μας γλώσσα, τη σημασία μιας ή περισσότερων οριστ. περιγραφών) είναι ενδιαφέρουσα άποψη, άσχετα από το αν την υιοθετούσε ο Russell. Ταιριάζει ιδιαίτερα σε κάποια ονόματα (π.χ. «Ξανθίππη», «Αγία Άννα») το καθένα από τα οποία είναι καθιερωμένο να το εξηγούμε με μια συγκεκριμένη περιγραφή («η σύζυγος του Σωκράτη», «η μητέρα της Παναγίας»). Επίσης, αν έχουμε συμφωνήσει με το Frege πως τα ονόματα έχουν νόημα που είναι άλλο από την αναφορά τους, η άποψη εκείνη μάς επιτρέπει να δώσουμε μιαν απάντηση στο ερώτημα τι είδους νόημα έχει ένα όνομα: έχει το νόημα μιας οριστ. περιγραφής.

Η άποψη ότι τα ονόματα είναι συνώνυμα με οριστ. περιγραφές αποτελεί το αντίθετο όσων πίστευε για αυτά ο Mill. Γιατί, κατ' αυτόν, τα ονόματα είναι σαν απλές ετικέτες και δεν έχουν κανένα περιγραφικό περιεχόμενο. Επίσης, ακόμα κι αν οι Frege και Russell δεν υιοθετούσαν ακριβώς εκείνη την άποψη, είναι νομίζω σωστό να πούμε ότι υιοθετούσαν παραλλαγές της. Με ρασελιανή ορολογία, ο Mill πίστευε ότι τα συνήθη ονόματα είναι λογικά ονόματα.

IV. Μερικές πληροφορίες για τον Kripke και το σημαντικότερο σχετικό έργο του, το *Naming and Necessity*.

Πώς ο Kripke επιχειρηματολόγησε ενάντια στην άποψη ότι τα ονόματα είναι συνώνυμα με οριστ. περιγραφές:

Ας πάρουμε το όνομα «Αριστοτέλης» και την περιγραφή «ο φιλόσοφος που δίδαξε το Μ. Αλέξανδρο» κι ας συγκρίνουμε τις προτάσεις

(3) Ο Αριστοτέλης δεν δίδαξε το Μ. Αλέξανδρο

(4) Ο φιλόσοφος που δίδαξε το Μ. Αλέξανδρο δεν δίδαξε το Μ. Αλέξανδρο.

Η (3) είναι ψευδής, αλλά παρουσιάζει μια κατάσταση που είναι λογικά δυνατή· αυτό που λέει η (3) θα μπορούσε να ίσχυε (αν η ιστορία είχε εξελιχθεί διαφορετικά). Η (4) παρουσιάζει μιαν αδύνατη, ανπιφατική, κατάσταση· αυτό που λέει δεν θα μπορούσε να

ίσχυε. Άρα οι (3) και (4) δεν είναι συνώνυμες, οπότε και το όνομα δεν είναι συνώνυμο με την περιγραφή. Αντίστοιχα επιχειρήματα δείχνουν ότι «Ξανθίππη» δεν σημαίνει «η σύζυγος του Σωκράτη» και «Αυγερινός» δεν σημαίνει «ο πλανήτης που ανατέλλει λίγο πριν από τον ήλιο».

(Ίσως εδώ απαντήσει κανείς στον Κρίκε ότι η (4) είναι αμφίσημη ανάλογα με το αν το «δεν» βρίσκεται μέσα στην εμβέλεια της οριστ. περιγραφής ή η περιγραφή βρίσκεται μέσα στην εμβέλεια του «δεν», και ότι με τη δεύτερη σημασία της η (4) παρουσιάζει μια δυνατή κατάσταση. Πράγματι, αν θεωρήσουμε ότι η περιγραφή βρίσκεται μέσα στην εμβέλεια του «δεν», τότε σύμφωνα με τη θεωρία του Russell για τις οριστ. περιγραφές η (4) παρουσιάζει μια δυνατή κατάσταση — θα ήταν αληθής αν δεν υπήρχε φιλόσοφος που να δίδασκε το Μ. Αλέξανδρο ή αν υπήρχαν πολλοί. Όμως αυτό δεν αναιρεί το επιχείρημα του Κρίκε. Γιατί μπορούμε να το εφαρμόσουμε στις (3) και (4) ερμηνευμένες έτσι που η εμβέλεια του «δεν», και στις δύο, να περιορίζεται στο «δίδαξε το Μ. Αλέξανδρο»: «Ο Αριστοτέλης είναι κάποιος που δεν δίδαξε το Μ. Αλέξανδρο», «Ο φιλόσοφος που δίδαξε το Μ. Αλέξανδρο είναι κάποιος που δεν δίδαξε το Μ. Αλέξανδρο».)

Μια πιο ρεαλιστική εκδοχή της άποψης ότι τα ονόματα είναι συνώνυμα με οριστ. περιγραφές θα έλεγε ότι το «Αριστοτέλης» είναι συνώνυμο με την περιγραφή «ο άνθρωπος που έχει όλα ή τουλάχιστον τα περισσότερα από τα γνωρίσματα γ», όπου γ είναι τα γνωρίσματα που συνήθως αποδίδονται στον Αριστοτέλη (ότι ήταν μαθητής του Πλάτωνα, ότι δίδαξε το Μ. Αλέξανδρο κλπ.). Τέτοια ήταν η άποψη του J. Searle. Αλλά και πάλι, ας συγκρίνουμε τις προτάσεις

- (5) Ο Αριστοτέλης στερείται τα περισσότερα από τα γνωρίσματα γ
- (6) Ο άνθρωπος που έχει όλα ή τουλάχιστον τα περισσότερα από τα γνωρίσματα γ στερείται τα περισσότερα από τα γνωρίσματα γ.

Η κατάσταση που παρουσιάζεται στην (6) είναι λογικά αδύνατη, ενώ εκείνη που παρουσιάζεται στην (5) είναι λογικά δυνατή: θα μπορούσε ο Αριστοτέλης να πέρασε μια πολύ διαφορετική ζωή από αυτή που πέρασε στην πραγματικότητα (θα μπορούσε να γινόταν γιατρός στα Στάγειρα: θα μπορούσε να είχε πεθάνει πριν από τα πρώτα του γενέθλια). Άρα οι (5) και (6) δεν είναι συνώνυμες, οπότε και το όνομα δεν είναι συνώνυμο με την περιγραφή.

V. Ο Κρίκε επεσήμανε πως τα ονόματα είναι *άκαμπτοι αναφορείς* (rigid designators). Τι σημαίνει αυτό;

Πρώτα απ' όλα, χρειαζόμαστε την έννοια του *δυνατού κόσμου*. Ένας δυνατός κόσμος είναι μια δυνατή κατάσταση που αφορά το πώς θα μπορούσε να είναι η όλη πραγματικότητα. Μια δυνατή κατάσταση είναι μια κατάσταση που ισχύει ή τουλάχιστον θα μπορούσε να ισχύει: π.χ. το να είμαι φιλόσοφος, όπως και το να είμαι αρχαιολόγος, αποτελούν δυνατές καταστάσεις. Όμως δεν είναι κάθε δυνατή κατάσταση δυνατός κόσμος: μια δυνατή κατάσταση που αφορά μόνο ένα πράγμα, π.χ. να είμαι εγώ αρχαιολόγος, δεν αποτελεί δυνατό κόσμο, αλλά κοινή όψη διάφορων δυνατών κόσμων. Ένας δυνατός κόσμος είναι και ο πραγματικός. Εφόσον θα μπορούσε ο Αριστοτέλης να μη δίδασκε το Μ. Αλέξανδρο, λέμε ότι σε κάποιο δυνατό κόσμο (μάλιστα σε πολλούς τέτοιους κόσμους) ο Αριστοτέλης δεν διδάσκει το Μ. Αλέξανδρο.

Γνωρίζουμε τη συνήθη έννοια της αναφοράς: ένα όνομα, ή άλλη γλωσσική έκφραση, αναφέρεται σε κάποιο πράγμα (ή πρόσωπο). Ας εισαγάγουμε τώρα την έννοια της αναφοράς ως προς δυν. κόσμους: ένα όνομα, ή άλλη έκφραση, *αναφέρεται ως προς* ένα δυν. κόσμο κ *σε* κάποιο πράγμα χ. Για παράδειγμα, η οριστ. περιγραφή «ο πρώτος άνθρωπος που πατά στο φεγγάρι» αναφέρεται ως προς ένα δυν. κόσμο κ στο ον εκείνο

το οποίο στον κ είναι ο πρώτος άνθρωπος που πατά στο φεγγάρι· κι αν δεν υπάρχει τέτοιο ον, τότε η περιγραφή δεν έχει αναφορά ως προς τον κ. Έτσι, ως προς τον πραγματικό κόσμο η περιγραφή αναφέρεται στον Armstrong. Αν όμως για κάποιον άλλο δυν. κόσμο δ, ο Γκαγκάριν είναι εκείνος ο οποίος, στον δ, είναι ο πρώτος άνθρωπος που πατά στο φεγγάρι, τότε ως προς τον δ η οριστ. περιγραφή αναφέρεται στον Γκαγκάριν. Και αν σε κάποιον άλλο δυν. κόσμο ε κανείς δεν πατά στο φεγγάρι, τότε η περιγραφή δεν έχει αναφορά ως προς τον ε. (Ο Γκαγκάριν ήταν Ρώσος και ήταν στην πραγματικότητα ο πρώτος αστροναύτης.) Παρομοίως, το όνομα «Κίνα» αναφέρεται ως προς ένα δυν. κόσμο κ στην οντότητα εκείνη η οποία στον κ είναι η Κίνα.

Ας πάρουμε μια γλωσσική έκφραση α που, ως προς τον πραγματικό κόσμο, αναφέρεται σε κάποιο πράγμα χ. Όταν ο Κρίκε λέει ότι η α είναι άκαμπτος αναφορέας, εννοεί ότι δεν υπάρχει δυν. κόσμος ως προς τον οποίο η α αναφέρεται σε κάτι άλλο από το χ, ούτε υπάρχει δυν. κόσμος κ τέτοιος που το χ υπάρχει στον κ, αλλά η α δεν αναφέρεται στο χ ως προς τον κ. (Σχηματικά: η α ακολουθεί το χ παντού και δεν πηγαίνει ποτέ με κάτι άλλο.) Για παράδειγμα, έστω χ ο άνθρωπος που είναι πρωθυπουργός της Ελλάδας το Νοέμβρη του 2022. Υπάρχουν πολλοί δυν. κόσμοι στους οποίους κάποιος άλλος είναι ο πρωθυπουργός της Ελλάδας το Νοέμβρη του 2022. Και υπάρχουν επίσης πολλοί δυν. κόσμοι στους οποίους ο χ υπάρχει χωρίς να είναι ο πρωθυπουργός της Ελλάδας το Νοέμβρη του 2022. (Αυτές οι δυο ομάδες δυν. κόσμων τέμνονται, αλλά δεν ταυτίζονται. Γιατί η πρώτη ομάδα περιλαμβάνει και δυν. κόσμους στους οποίους ο χ δεν υπάρχει καν, ενώ η δεύτερη ομάδα περιλαμβάνει και δυν. κόσμους στους οποίους κανένας δεν είναι πρωθυπουργός της Ελλάδας το Νοέμβρη του 2022.) Συνεπώς, η οριστ. περιγραφή «ο πρωθυπουργός της Ελλάδας το Νοέμβρη του 2022» δεν είναι άκαμπτος αναφορέας: η περιγραφή αναφέρεται στον χ ως προς τον πραγματικό κόσμο, αλλά υπάρχουν δυν. κόσμοι ως προς τους οποίους η περιγραφή αναφέρεται σε κάποιον άλλο, και επίσης υπάρχουν δυν. κόσμοι κ τέτοιοι που ο χ υπάρχει στον κ, μα η περιγραφή δεν αναφέρεται στον χ ως προς τον κ. Τα ονόματα όμως, π.χ. το «Νίxon», είναι άκαμπτοι αναφορείς. Ως προς τον πραγματικό κόσμο το «Νίxon» αναφέρεται σε έναν άνθρωπο ψ. Δεν υπάρχει δυν. κόσμος στον οποίο κάποιος άλλος άνθρωπος (ή άλλο ον) είναι ο Νίxon· επομένως, δεν υπάρχει δυν. κόσμος ως προς τον οποίο το «Νίxon» αναφέρεται σε κάποιον άλλο. Ούτε υπάρχει δυν. κόσμος στον οποίο εκείνος υπάρχει αλλά δεν είναι ο Νίxon· επομένως, δεν υπάρχει δυν. κόσμος κ τέτοιος που ο ψ υπάρχει στον κ, αλλά το «Νίxon» δεν αναφέρεται στον ψ ως προς τον κ.

Η βασική ιδέα εδώ είναι πως δεν θα μπορούσε κάτι άλλο από τον ψ να ήταν ο Νίxon, ούτε θα μπορούσε να υπήρχε ο ψ χωρίς να είναι ο Νίxon. Ο Κρίκε δεν επιχειρηματολογεί για αυτή την ιδέα. Θεωρεί πως θα αντιληφθούμε ότι είναι εντελώς προφανής, μόλις την ξεχωρίσουμε από άλλες, ψευδείς, ιδέες με τις οποίες ίσως τη συγχέουμε. Συμφωνεί, π.χ., ότι θα μπορούσε κάποιος άλλος από τον ψ να ονομαζόταν «Νίxon»: θα είχε αυτό το όνομα, αλλά δεν θα ήταν ο Νίxon. Συμφωνεί επίσης ότι θα μπορούσε να υπήρχε ο ψ χωρίς να ονομάζεται «Νίxon»: δεν θα είχε αυτό το όνομα, αλλά θα ήταν ο Νίxon. Δέχεται ακόμα ο Κρίκε πως θα μπορούσε ο ψ να υπήρχε με αρκετά διαφορετικές ιδιότητες από αυτές που έχει στην πραγματικότητα, π.χ. θα μπορούσε να πέθαινε στην παιδική του ηλικία· θα είχε διαφορετικές ιδιότητες, αλλά θα ήταν ο Νίxon. Τα ίδια ισχύουν κατά τον Κρίκε αν πάρουμε οποιοδήποτε όνομα.

Αντίθετα από τα ονόματα, οι περισσότερες οριστ. περιγραφές δεν είναι άκαμπτοι αναφορείς. Μερικές όμως είναι. Για παράδειγμα, η περιγραφή «το άθροισμα του 7 και του 5» αναφέρεται άκαμπτα σε έναν αριθμό (γιατί;).

VI. Από τη θέση του ότι τα ονόματα είναι άκαμπτοι αναφορές ο Kierke έβγαλε πολύ ενδιαφέροντα συμπεράσματα που ξεπερνούν τα όρια της φιλοσοφίας της γλώσσας και αφορούν τη γνωσιολογία και τη μεταφυσική.

Πριν από τον Kierke οι φιλόσοφοι θεωρούσαν ότι αν μια αλήθεια είναι αναγκαία, δηλ. είναι αδύνατο να μην ίσχυε, και μπορούμε να τη γνωρίσουμε, τότε μπορούμε να τη γνωρίσουμε *a priori*, δηλ. με απλό στοχασμό, χωρίς εμπειρική έρευνα. Γιατί αν μιαν αλήθεια μπορούμε να τη γνωρίσουμε μόνο βασιζόμενοι σε εμπειρική παρατήρηση, τότε η αλήθεια αυτή εξαρτάται από το πώς είναι ο κόσμος, και άρα δεν είναι αναγκαία. Επίσης, οι φιλόσοφοι θεωρούσαν ότι, και αντίστροφα, αν μια αλήθεια μπορούμε να τη γνωρίσουμε *a priori*, τότε είναι αναγκαία. Γιατί αν μπορούμε να τη γνωρίσουμε χωρίς να κοιτάξουμε πώς είναι ο κόσμος, τότε δεν εξαρτάται από το πώς είναι ο κόσμος, και άρα είναι αναγκαία.

Όμως ένα συμπέρασμα που έβγαλε ο Kierke είναι ότι υπάρχουν αναγκαίες αλήθειες που μπορούμε να τις γνωρίσουμε μόνο *a posteriori*, δηλ. μόνο αν βασιστούμε σε εμπειρική παρατήρηση. Τέτοια αλήθεια είναι ότι ο Αποσπερίτης είναι ο Αυγερινός (ταυτίζεται με τον Αυγερινό) και γενικότερα κάθε αλήθεια που η διατύπωσή της έχει τη μορφή «Το α είναι το β» όπου το «α» και το «β» είναι ονόματα σαν τα «Αποσπερίτης» και «Αυγερινός». Ας πάρουμε ως χ τον πλανήτη στον οποίο αναφέρονται τα ονόματα «Αποσπερίτης» και «Αυγερινός» ως προς τον πραγματικό κόσμο. Το «Αποσπερίτης» είναι άκαμπτος αναφορέας: δεν θα μπορούσε κάτι άλλο από τον χ να ήταν ο Αποσπερίτης. Επίσης, το «Αυγερινός» είναι άκαμπτος αναφορέας: δεν θα μπορούσε κάτι άλλο από τον χ να ήταν ο Αυγερινός. Αν όμως ο Αποσπερίτης και ο Αυγερινός υπήρχαν ως δύο όντα, δηλ. δεν ταυτίζονταν, τότε είτε ο Αποσπερίτης δεν θα ταυτιζόταν με τον χ είτε ο Αυγερινός δεν θα ταυτιζόταν με τον χ (είτε και τα δύο). Αφού, λοιπόν, αυτά είναι και τα δυο αδύνατα, είναι αδύνατο να μην ταυτίζονταν ο Αποσπερίτης και ο Αυγερινός. Άρα είναι αναγκαία αλήθεια πως ο Αποσπερίτης ταυτίζεται με τον Αυγερινό. Την ταύτιση όμως αυτή την ανακαλύψαμε εμπειρικά. Δεν μπορούσαμε να την ανακαλύψουμε στοχαζόμενοι απλώς τι εννοούμε λέγοντας «Αποσπερίτης» και τι εννοούμε λέγοντας «Αυγερινός».

Ένα άλλο συμπέρασμα που έβγαλε ο Kierke είναι ότι υπάρχουν μη αναγκαίες αλήθειες που μπορούμε να τις γνωρίσουμε *a priori*. Με άλλα λόγια, υπάρχουν αλήθειες που, ενώ είναι δυνατό να μην ίσχυαν, γίνεται να τις γνωρίσουμε χωρίς εμπειρική παρατήρηση. Ας πάρουμε το εξής παράδειγμα, που οφείλεται στον G. Evans: Ξέρουμε ότι υπήρξε κάποιος, ψ, που ήταν ο εφευρέτης του φερμουάρ, αλλά δεν ξέρουμε ποιος ήταν αυτός. Υπ' αυτές τις συνθήκες εισάγουμε το όνομα «Julius» ως όνομα εκείνου του εφευρέτη: αποφασίζουμε δηλ. πως, ως προς τον πραγματικό κόσμο, το όνομα θα αναφέρεται σε αυτόν που εφηύρε το φερμουάρ, όποιος κι αν είναι αυτός. Κατά τον Kierke το όνομα είναι άκαμπτος αναφορέας: δεν θα μπορούσε ο ψ να υπήρχε, αλλά να μην ήταν ο Julius. Όμως βέβαια θα μπορούσε ο ψ να υπήρχε, αλλά να μην εφεύρισκε το φερμουάρ: θα μπορούσε να επιδιόταν σε άλλες δραστηριότητες από αυτές στις οποίες επιδόθηκε στην πραγματικότητα. Συνεπώς, θα μπορούσε ο Julius να μην εφεύρισκε το φερμουάρ: δεν είναι αναγκαία αλήθεια ότι ο Julius εφηύρε το φερμουάρ. Ωστόσο, είναι αλήθεια που γίνεται να τη γνωρίσουμε *a priori*, στοχαζόμενοι απλώς τι εννοούμε με το όνομα «Julius»: δεν χρειάζεται να κάνουμε εμπειρική έρευνα για να διαπιστώσουμε ότι ο Julius είναι ο εφευρέτης.

Αυτά τα συμπεράσματα του Kierke προκάλεσαν πάρα πολλές και εκτενείς συζητήσεις. Εδώ απλώς τα έθιξα, προκειμένου να εξηγήσω γιατί οι απόψεις του για τα ονόματα κίνησαν το ενδιαφέρον των φιλοσόφων γενικά κι όχι μόνο εκείνων που ειδικεύονται στη φιλοσοφία της γλώσσας.

VII. Ο Κρίκε ασχολήθηκε επίσης με γενικές αρχές σχετικά με την αναφορά των ονομάτων, δηλ. αρχές της μορφής «Κάθε όνομα **o** αναφέρεται στο πράγμα που σχετίζεται με το **o** κατά τον τάδε τρόπο». Η έννοια της αναφοράς εδώ είναι η συνήθης, όχι η έννοια της αναφοράς ως προς δυν. κόσμους.

Να μια τέτοια αρχή με την οποία ο Κρίκε διαφώνησε ριζικά:

(A) Έστω ότι **o** είναι κάποιο όνομα και S κάποιος ομιλητής. Αν υπάρχει ένα και μόνο ένα πράγμα που έχει εν πολλοίς τα διακριτικά γνωρίσματα για τα οποία ο S πιστεύει ότι τα έχει ο φορέας του **o**, τότε αυτό το πράγμα είναι ο φορέας του **o** στην ιδιόλεκτο του S. Αν δεν υπάρχει ένα και μόνο ένα τέτοιο πράγμα, τότε το **o** δεν έχει φορέα στην ιδιόλεκτο του S.

Ιδιόλεκτος ενός ομιλητή είναι η γλώσσα του στο βαθμό που την ξέρει και με τον τρόπο που την καταλαβαίνει και τη χρησιμοποιεί. Η (A) αφορά ιδιολέκτους, αλλά μπορούμε να διατυπώσουμε μια ανάλογη αρχή για τις κοινές γλώσσες.

Μερικά από τα πολλά αντιπαραδείγματα στην (A) που προσήγαγε ο Κρίκε:

Ας πάρουμε το όνομα «Κικέρων» κι ας πούμε ότι S είναι κάποιος από τους ομιλητές οι οποίοι δεν συνδέουν με το όνομα αυτό άλλα γνωρίσματα παρά μόνον ότι πρόκειται για ένα σπουδαίο Ρωμαίο ρήτορα. Τότε, σύμφωνα με την (A), το «Κικέρων» δεν έχει αναφορά κατά την ιδιόλεκτο του S. Γιατί υπάρχουν πολλοί σπουδαίοι Ρωμαίοι ρήτορες. Όμως, διαισθητικά, το όνομα στην ιδιόλεκτο του S έχει αναφορά: ο S μιλά για τον Κικέρωνα.

Ας πάρουμε το όνομα «Ιωνάς». Ο Κρίκε μάς πληροφορεί ότι, σύμφωνα με τους ιστορικούς που ασχολούνται με τη Βίβλο, ο Ιωνάς υπήρξε και ήταν Εβραίος προφήτης, μολοντί οι ιστορίες της Βίβλου (πως τον έφαγε ένα ψάρι κλπ.) είναι φανταστικές. Έστω ότι S είναι κάποιος που πιστεύει τη Βίβλο. Σύμφωνα με την (A), το «Ιωνάς», όπως το χρησιμοποιεί ο S, δεν έχει αναφορά. Γιατί δεν υπάρχει κανένας για τον οποίο να αληθεύουν εν πολλοίς οι ιστορίες της Βίβλου. Στην πραγματικότητα όμως, ο S μιλά για τον προφήτη. Αυτό μπορούμε να το δούμε ως εξής. Όταν ο S λέει «Τον Ιωνά τον έφαγε ένα ψάρι», εκφράζει μια λανθασμένη πεποίθηση για τον προφήτη ή μια πεποίθηση που δεν αφορά κανέναν πραγματικό άνθρωπο; Φαίνεται διαισθητικά ότι εκφράζει πεποίθηση για τον προφήτη.

Το όνομα «Κολόμβος». Έστω S ένας ομιλητής ο οποίος δεν συνδέει με το όνομα άλλα γνωρίσματα παρά ότι πρόκειται για τον πρώτο Ευρωπαίο που πήγε στην Αμερική. Επειδή στην πραγματικότητα ο πρώτος Ευρωπαίος που το έκανε αυτό ήταν ένας Βίκινγκ, σύμφωνα με την (A) το «Κολόμβος» στην ιδιόλεκτο του S αναφέρεται σε κάποιο Βίκινγκ. Αυτό όμως είναι λάθος. Όταν ο S λέει «Ο Κολόμβος πήγε πρώτος στην Αμερική», εκφράζει μια πεποίθηση για το Γενουάτη ναυτικό (και την εκφράζει με το συμβατικό του όνομα) ή εκφράζει μια πεποίθηση για κάποιο Βίκινγκ (και την εκφράζει χρησιμοποιώντας ένα όνομα που συμβατικά δεν το είχε ο Βίκινγκ); Φαίνεται πως ισχύει το πρώτο.

Το όνομα «Gödel». Ας πάρουμε έναν ομιλητή S ο οποίος συνδέει το όνομα με την πληροφορία ότι πρόκειται για ένα μεγάλο Γερμανό μαθηματικό που απέδειξε τη μη πληρότητα της αριθμητικής. Ο S είναι επίσης εξοικειωμένος με την απόδειξη. Ας υποθέσουμε ακόμη ότι στην πραγματικότητα ο Gödel δεν απέδειξε τη μη πληρότητα· οικειοποιήθηκε την απόδειξη από έναν άλλο μαθηματικό, τον K, του οποίου το πτώμα βρέθηκε αργότερα. Τότε, σύμφωνα με την αρχή (A), το «Gödel» στην ιδιόλεκτο του S αναφέρεται στον K. Όμως φαίνεται σαφές ότι, ακόμα κι αν τα πράγματα σχετικά με την απόδειξη έγιναν όπως υποθέσαμε, ο S μιλά για τον Gödel όταν χρησιμοποιεί το όνομα. Όταν σκέφτεται «Ο Gödel απέδειξε κάτι πολύ δύσκολο», εκφράζει μια πεποίθηση για τον

Gödel που ίσως είναι λανθασμένη, δεν εκφράζει ορθή πεποίθηση για τον K.

Να τώρα μια αρχή προς την οποία ο Kripke κλίνει:

- (B) Έστω ότι *o* είναι κάποιο όνομα και S κάποιος ομιλητής. Αν υπάρχει ένα και μόνο ένα πράγμα τέτοιο που μια κατάλληλη αιτιακή αλυσίδα συνδέει ένα βάπτισμα αυτού του πράγματος με τη χρήση του *o* από τον S, τότε αυτό το πράγμα είναι ο φορέας του *o* στην ιδιόλεκτο του S. Αν δεν υπάρχει ένα και μόνο ένα τέτοιο πράγμα, τότε το *o* δεν έχει φορέα στην ιδιόλεκτο του S.

Ανάλογη αρχή μπορούμε να διατυπώσουμε για τις κοινές γλώσσες. *Βάπτισμα* είναι κάθε επεισόδιο στο οποίο ένα όνομα δίνεται σε κάποιο πράγμα. Τι εννοούμε εδώ με αιτιακή αλυσίδα; Εννοούμε μια σειρά, μέσα στο χρόνο, ανθρώπων που χρησιμοποιούν το όνομα, ξεκινώντας από εκείνους που συμμετείχαν στο βάπτισμα· κάθε άνθρωπος που απαντά αργότερα στη σειρά χρησιμοποιεί το όνομα επειδή το χρησιμοποιούσαν κάποιοι που προηγήθηκαν. Πότε η αλυσίδα είναι κατάλληλη; Δεν πειράζει αν κατά τη διάρκειά της το όνομα μεταβάλλεται φωνολογικά· ούτε αν σε κάποιο σημείο το όνομα μεταφέρεται σε άλλη γλώσσα. Πρέπει όμως κάθε άνθρωπος στη σειρά να έχει την πρόθεση να χρησιμοποιεί το όνομα με την ίδια αναφορά με εκείνους από τους οποίους το πήρε. Η (B) αποκαλείται «αιτιακή θεωρία των ονομάτων».

Ο Kripke θεωρεί πως η (B) βρίσκεται κοντά στην αλήθεια, αν και δεν αποκλείει να υπάρχουν εξαιρέσεις. Πράγματι, μια εξαίρεση (που επεσήμανε ο G. Evans) είναι το όνομα «Μαδαγασκάρη». Ήταν κάποτε όνομα μιας άλλης περιοχής στην Αφρική, ωστόσο υπάρχει κατάλληλη αιτιακή αλυσίδα ανάμεσα σε εκείνη τη χρήση και τη δικιά μας.

Βιβλιογραφία

- M. Sainsbury. «Philosophical Logic». Στο *Philosophy: A Guide through the Subject*, τόμος 1, εκδ. A. C. Grayling (Οξφόρδη: Oxford University Press, 1995). Σελίδες 69–76.
- B. Russell. *Mysticism and Logic and Other Essays*. Λονδίνο: Unwin Books, 1963. Κεφ. 10 («Knowledge by Acquaintance and Knowledge by Description»).
- S. Kripke. *Naming and Necessity*. Αναθεωρ. εκδ. Οξφόρδη: Basil Blackwell, 1980. Διαλέξεις 1 και 2.